

DOSYA:
TÜRKİYE'NİN
DEĞİŞEN
DEMİRYOLU
MİMARLIĞI

GÜNDEM:
ÇEVRE
POLİTİKALARI
İFLAS
EDERKEN
YEŞİL
POLİTİKALAR

İKİZDERE
DİRENİŞİ

MİMARLIĞI
YAZINA
DÖKMEK:
DOĞAN
KUBAN

TÜRKİYE
MİMARLIĞININ
"SESSİZ VE
ÜRETKEN"
AKTÖRÜ:
NİŞAN
YAUBYAN

MİMARLIK
PRATIĞINDEN
KADINLAR

YARIŞMA:
GAZİANTEP'İN
KURTULUŞUNUN
100. YIL ANITI VE
ÇEVRE
DÜZENLEMESİ

LAPSEKİ
HÜKÜMET
KONAĞI

Türkiye ve Almanya'dan Ortak Bir Seçkiyle Tarihten Günümüze Mimarlık Pratiğinden Kadınlar

İrem Küreğibüyük

Mimarlık mesleğinin hâlâ erkek egemen çalışma alanı olarak kabul edilmesinden yola çıkan Goethe Enstitüsü, 2017 yılında açtığı “FRAU ARCHITEKT - 100 Yılı Aşkın Bir Tarih: Mimarlık Mesleğinde Kadınlar” başlıklı sergiden hareketle perspektifini bu defa Türkiye’den bir seçkiyle genişletiyor. 4 Mayıs’ta çevrimiçi olarak açılan “Kadın Mimar” sergisi, her iki ülkeden kadın mimarları ve çalışmalarını odağına alıyor. Çevrimiçi olarak <https://bit.ly/2SdKNF6> adresinden ulaşılabilen sergi, 3 Haziran - 31 Temmuz 2021 tarihleri arasında Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi’nde de fiziksel olarak ziyaret edilebilir.

Kadınların mimarlık mesleğinde 100 yılı aşkıncıdır sürdürdüğü varlığına karşın, meslek ortamının muhafaza ettiği erkek egemen yapısı ve eşitlikçi bir ortamın tesis edilemiyor oluşu günümüzde hâlâ mesleğin gündemindeki önemli sorunlardan birisi. Feminizmin kendini sürekli yenilediği tarihine içkin olarak da sorgulanan ve farklı bağlamlarda araştırmalara kapı açan bu durum, akademik ortamda da tartışılmaya devam etmektedir.

Tarihte mimarların -kadın ya da erkek- meslek ortamındaki cinsiyete dayalı eşitsiz duruma ilişkin bir cevap arayışının 19. yüzyıla kadar geriye gittiği bilinmektedir.¹

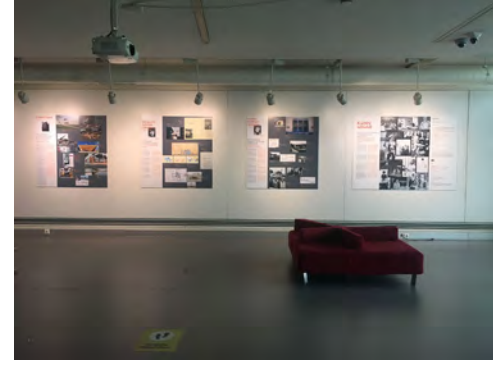

1. Etkinlik afişi

Bu duruma ilişkin verilmiş farklı cevaplarda, kadınların ev hayatı ve anaç doğası ile kurduğu bağların öncelikli olması, erkeklere kıyasla biyolojik olarak dezavantajlı olmaları, bir tasarımcı, karar verici olarak mesleğe dair becerilerinin zayıf olması, yaratıcılıktan ve teknoloji bilgisinden yoksun oldukları gibi cinsiyet farklılığı temelinde yargılara varıldığı; kadınlık görev ve sorumluluklarından uzak kaldıkları gerekçesiyle meslek ortamındaki varlıklarının tehlike ve tehdit olarak algılandığı görülmektedir. Değişime direnen bu bakış açısıyla inşa edilmiş olan “kadın mimar” kategorisi, aslında kadınların meslek için uygun olmadıkları ya da en iyi şekilde ev ya da iç mekân tasarımları için uygun oldukları şeklinde bir algıyı yerleştirmiştir. Her ne kadar bu bakış açısına kadınlar cephesinden bir karşı geliş 1960’ların feminist hareketleri etkisinde belirmiş ve 1970’lerden itibaren mimarlıkta cinsiyete dayalı eşitsizliğe dair daha güçlü bir farkındalık oluşmaya başlamış olsa da meslek ortamında eşitlikçi bir bakış açısının benimsenmesi, eşit koşulların tesis edilmesi bugün hâlâ istenilen düzeyde değildir.

Erkeklerle oranla kadınların mimarlık üretiminde ve yönetici pozisyonlarda daha sınırlı kalan katkısı, daha düşük ücretlere tabi olmaları, okullar, müzeler, dergiler gibi mimarlığa ilişkin konuların ele alındığı ve aktarıldığı kurumlarda erkek egemen bakışın hakimiyeti gibi meslek ortamındaki eşitsiz temsiliyet durumlarına ilişkin farkındalığı artırmak, öncelikle bu eşitsizliğin nedenleri ve nasıl telafi edilebileceği üzerine çok boyutlu düşünmeye ve tartışmaya imkan sağlayacak ortamların varlığıyla mümkündür. Motivasyonunu bu düşünceden hareketle belirleyen Türkiye Goethe Enstitüsü’nün düzenlediği “Kadın Mimar: Türkiye ve Almanya’da Mimarlık Mesleğinde Kadınlar” sergisi, tarihte ve günümüzde mimarlık sahnesinde çoğunlukla spotların gerisinde kalan kadınların rolünü ve katkısını görünür kılmaya katkı sağlamayı amaçlarken; yapılı çevrenin bugünü ve geçmişine dair mevcut bilgimizi mimarlığın üretimindeki çoğulluğu ve farklılıkları gözeterek yeniden sorgulamaya davet ediyor. (Resim 1) Frankfurt am Main’daki Alman Mimarlık Müzesi tarafından 30 Eylül 2017- 8 Mart 2018 tarihleri arasında düzenlenen “Frau Architekt, 100 Yılı Aşkın Bir Tarih: Mimarlık Mesleğinde Kadınlar” sergisinden daraltılmış bir seçkiyi Türkiye’den de kadınların dahil edildiği yeni bir kapsamla ele alan güncel sergide, Almanya ve Türkiye’den toplam 18 mimar kadın kamuoyu ile buluşturuluyor. COVID-19 pandemisinin yarattığı olumsuz koşullar nedeniyle 4 Mayıs 2021 tarihindeki açılışı enstitünün resmi internet sitesi üzerinden çevrimiçi olarak gerçekleşen sergiye, 3 Haziran - 31 Temmuz 2021 tarihleri arasında TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi ev sahipliği yapıyor. (Resim 2) Sergide, her kadına özgü farklı temalar belirlenerek ele alınan kısa biyografilerin yanı sıra; çeşitli basılı kaynaklardan, aile

İrem Küreğibüyük
Mimar

2. 3 Haziran - 31 Temmuz 2021 tarihleri arasında Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen "Kadın Mimar: Türkiye ve Almanya'da Mimarlık Mesleğinde Kadınlar" başlıklı sergiden bir kare

ve kurum arşivlerinden yararlanılarak bir araya getirilen kişisel fotoğraflar, mimari üretilere dair fotoğraf, eskiz, maket, mimari çizimler gibi özgün belgeler sunuluyor. Ayrıca, dijital ortamdaki sergide kadınlarla gerçekleştirilmiş röportajlara da ulaşmak mümkün. **(Resim 3)**

Almanya'daki sergi esas alınarak küratöryal yaklaşımı belirlenen güncel serginin seçkisinde yer verilen 9 Alman mimar kadın ile birlikte, Türkiye'den de 9 mimar kadının seçilmesi ve gerekli içeriklerin hazırlanmasına yönelik çalışmalar, Goethe Enstitüsü proje ekibiyle birlikte bilimsel bir danışma kurulu tarafından ortaklaşa yürütülmüştür.² Bu çerçevede, Almanya'daki serginin arka planını ve Türkiye'de yürütülen güncel çalışmalara ilişkin daha detaylı bilgileri katılımcılarla paylaşmak üzere, serginin küratörlerden Mary Pepchinski ve bilimsel danışma kurulundan Özlem Erdoğan Erkaslan, Meral Ekincioglu moderatörlüğünde gerçekleştirilen çevrimiçi açılış oturumunda bir araya gelmiştir. **(Resim 4)**

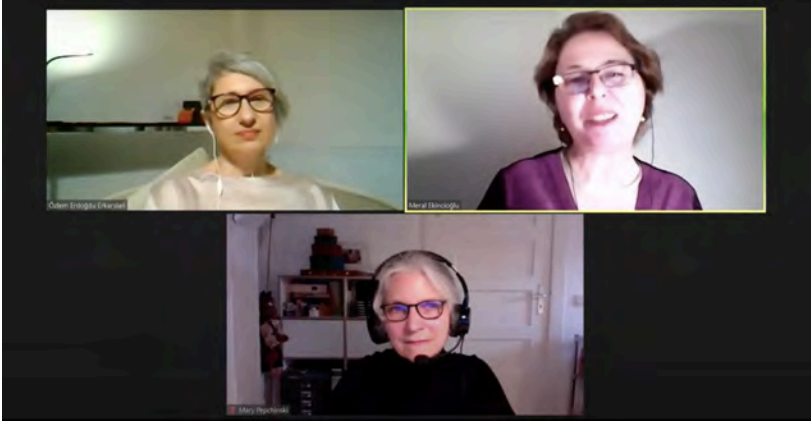
Oturumda sergiye dair ele alınan konulara kısaca değinmek gerekirse, öncelikle Pepchinski'nin 2017 yılında düzenlenen serginin motivasyonuna dair açıklamalarını not düşmek önemlidir.³ Almanya'da mimarlık fakülteleri öğrencilerinin yaklaşık % 60'ını kadınların oluşturduğunu; ancak meslek odasına kayıtlı olarak mimarlık pratiğine katılan kadınların sayısına bakıldığında bu oranının % 35'lere, üniversitelerin akademik kadrolarında ise bu oranının % 30'lara kadar düştüğünü belirten Pepchinski, meslek ortamında süre gelen eşitsiz temsiliyete bu sergi aracılığıyla dikkat çekmek istediklerini belirtmiştir. Öte yandan, kadınların mimarlık meslek tarihindeki yerine, meslekte var olabilmek için ön yargılara karşı vermiş oldukları mücadeleye ilişkin öğrencilerin artan ilgisine dikkat çekerek, 20. yüzyıl modern mimarlık tarihinden günümüze kadarki geniş bir perspektiften daha çok mimar kadını kamuoyu ile buluşturma ve bilinir kılma isteğinin serginin motivasyonunda öne çıktığını vurgulamıştır. Böylece, Alman Mimarlık Müzesi arşivinde bulunan kadınlara dair birçok belgenin ilk kez kamuoyuyla buluşturulması için de önemli bir fırsat yakaladıklarını ifade etmiştir.⁴

Bir diğer öne çıkan konuyu ise Erkaslan'ın bilimsel danışma kurulu tarafından yürütülen çalışmalara ilişkin aktardıkları oluşturmaktadır. Erkaslan, kurul tarafından belirlenen Türk mimar kadınlara dair seçkinin, Türkiye'de kadınların mimarlık mesleğine katıldıkları 1930'lardan günümüze kadarki geniş bir tarihsel aralıktan farklı kuşakları temsil etme gayretiyle oluşturulduğunu belirt-

3. "Kadın Mimar: Türkiye ve Almanya'da Mimarlık Mesleğinde Kadınlar" başlıklı sergiden bir kare

miştir. Cumhuriyet sonrası modern mimarlığın gelişim sürecinin aktarımında yaygın olarak kullanılan yaklaşık 9-10 yıllık aralıklardaki tarihsel bölümlenme, siyasi ve sosyo-ekonomik konjonktürdeki değişimlere paralel olarak mimarlık ortamındaki değişimleri okumak ve anlamlandırmak açısından faydalı görülmektedir. Dolayısıyla, kuşaklar arasındaki geçişte ilk mezunun verildiği 1934-1950, 1950-1980, 1980 ve sonrası olmak üzere üç tarihsel bölümlenmenin yanı sıra mimari tasarım ve

4. 4 Mayıs 2021 tarihinde Goethe Enstitüsü resmi YouTube kanalı üzerinden çevrimiçi olarak gerçekleşen sergi açılış etkinliğinden bir kare

5. 6 Mayıs 2021 tarihinde Goethe Enstitüsü resmi YouTube kanalı üzerinden çevrimiçi olarak gerçekleşen "Söyleşi: Mimarlık Alanındaki Kadınlar - Mesleki Pratiğe Bir Bakış" başlıklı etkinlikten bir kare

uygulama yapmış olmalarının öncelikli seçim kriteri olarak dikkate alınmasıyla bir seçki oluşturulmuştur. Erkaslan'ın altını çizdiği üzere, her ne kadar Türkiye'de mimarlık eğitiminin ve meslek ortamının kapılarının kadınlara açılması, kadınlar tarafından verilmiş özerk bir mücadeleden ziyade sunulan hukuki ve toplumsal haklar çerçevesinde devletin desteğini arkalarına alarak gerçekleşmiş olsa da erkek egemen bir meslekte var olmak ve ilerlemek için verdikleri mücadele göz ardı edilmemeli, aksine daha çok bilinmeli ve tartışılmalıdır. Bu bağlamda, Türkiye modern mimarlığından kadınlara dair bilgi ve belgelerin kamuoyuyla buluşturulması açısından sınırlı da olsa bu serginin yaptığı başlangıcın önemini vurgulamıştır.⁵

Sergi kapsamında düzenlenen 6 Mayıs 2021 tarihindeki ikinci çevrimiçi etkinlikte, sergide yer verilen serbest ofis sahibi iki mimar, Semra Uygur ve Gesine Weinmiller ile Neslihan Türkün Dostoğlu moderatörlüğünde "Mesleki Pratiğe Bir Bakış" başlığı altında bir söyleşi gerçekleştirilmiştir. (Resim 5) Söyleşide yöneltilen sorulara, farklı iki coğrafyadan hâlâ aktif olarak mimarlık pratiğinin içinde bulunan iki kadının deneyimleri doğrultusunda verdikleri cevaplar arasında pek çok açıdan paralellikler bulunması dikkat çekiciydi. Özellikle, toplumsal cinsiyet rollerinin neden olduğu dezavantajlı durumların mesleki kariyerlerine etkisi ve başa çıkabilmenin yollarına ve ev-iş ikilemine dair aktardıklarının -her iki mimarın da eşleriyle aynı mesleği sürdürüyor olmalarından kaynaklı-

işaret ettiği ortak noktalara kısaca değinmek önemlidir. Semra Uygur ofis pratiğini hâlâ eşiyile ortak yürütmekte olup; Gesine Weinmiller ise ortağı olduğu ofisteki üretimlerini eşinden ayrı olarak yürütmektedir. Mimarlığın yoğun ve uzun saatler çalışmayı gerektiren bir meslek olması dolayısıyla kadınların meslek ve aile hayatını birlikte sürdürebilmelerinde ev içi sorumlulukların eşler arasında karşılıklı anlayış ve destek çerçevesinde paylaşılması gerektiğine her iki mimar da dikkat çekmiştir. Bu nedenle, eşlerin aynı meslekten olmalarının ev-iş dengesini kurmakta, ev içi sorumlulukların paylaşımına yönelik daha yapıcı bir diyalogun kurulmasına ve daha adil bir iş bölümünün sağlanmasına olumlu katkılar sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Uygur, Türkiye'de olduğu gibi erkek egemen geleneksel yapısını muhafaza eden toplumlarda kadınlara tanımlı toplumsal cinsiyet rollerinin, özellikle de çocukla birlikte ağırlaşan sorumlulukların mesleklerini icra etmelerini oldukça zorlaştırdığına dikkat çekmiştir. Bu nedenle, Türkiye'de mimarlık kariyerini serbest piyasada sürdüren kadınların öncelikli tercihlerinin ya bekar olmak, evliyse de çocuk yapmamak ya da eşiyile ortak olmak yönünde olduğu tespitinde bulunmuştur. Weinmiller da ev içi iş bölümü konusunda Almanya'da da durumun farklı olmadığını, erkeklerin sorumlulukların paylaşımında çoğunlukla adil davranmadıklarını belirtmiştir. Ev içi ve ofis içi sorumluluklarını yerine getirirken zaman ve emek olarak dengeyi sağlamanın önemine dikkat çeken mimarlar, tüm zorluklara karşın bu dengeyi kurabilmiş olmalarını, hem meslek hem de aile hayatlarında başarıyı yakalayabilmelerinin en önemli nedeni olarak göstermişlerdir. Kariyerlerindeki ilerleyişlerinde kadın olmaktan kaynaklı dezavantajlı durumlarla karşılaşmadıklarını belirten mimarların, ortağı oldukları ofislerde de tasarım ve uygulamaya dair süreçleri ortak yürütebilmeyi ve sorumluluklarda dengeli bir paylaşımı sağlayabilmeyi olmalarının bu duruma katkısı şüphesiz ki önemlidir.⁶

Mimarlık yarışmalarının, her iki mimarın da hem mesleki kariyerlerinin başlangıcında hem de sürdürebilirliğinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Yarışmaları, kimliklerinden bağımsız anonim olarak sadece üretimleriyle var olabildikleri özgür, farklılıklara açık, üretken ve geliştirici bir mecra olarak tanımlamışlardır. Nitekim, her iki mimar da tasarım yaklaşımının ve duyarlılığının cinsiyete dayalı bir eleştirel kriterle ele alınmaması gerektiğinin altını çizmiştir.⁷ (Resim 6, 7)

Son olarak, söyleşinin üzerinde durulması gereken belki de en can alıcı kısmı, serginin de üzerinde düşünmeye ve tartışmaya açmak istediği gibi meslek ortamındaki eşitsiz temsiliyetin nedenleri kadar nasıl telafi edilebileceği üzerine de düşünürken, kadınların biraz da iğneyi kendilerine batırarak eşitsizliğin yaratımında pay sahibi olup olmadıklarını, telafisi için üzerlerine düşeni yapıp yapmadıklarını sorgulamaları gerektiği üzerinedir. Kadınların mimarlık eğitimine katılımındaki yüksek oranlar göz önünde bulundurulduğunda meslekteki varlıklarının bugün artık bir istisna olmamasına karşın; hâlâ kategorileştirilmiş "kadın mimar" üzerine konuşmayı, tartışmayı gerektiren; kültürel ve tarihsel arka planda kadın-erkek arasında inşa edilmiş karşıt güç ilişkisinin sonucu olarak kadına dayatılan erkeğin "ötekisi" olma halinin⁸ ortadan kaldırılması için mücadele vermek gerektiğinin her iki mimar da altını çizmiştir. Bu çerçevede,

kadınların meslek ve aile hayatını bir arada götürmenin her koşulda zorlu bir süreç olduğunun ve mücadele gerektirdiğinin bilincinde olmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Kadınların eğitim ve sosyal haklarının farkında olarak bu mücadelenin içinde yer almalarının ve her şeye rağmen direnmelerinin gerekliliğine; bu yönde kadınların da dayanışma içinde olarak birbirlerini yüreklendirmelerinin, erkeklerin de zorluk değil kolaylık sağlamalarının önemine değinmişlerdir. Diğer yandan, doğrudan tasarım ve uygulamanın içinde yer almayan; ancak daha çok kamu kurumlarında bürokrasinin içinde ya da şantiye ofisleri ve müşavirliklerde, çoğunlukla farkında olunmayan önemli görevler üstlenen ve farklı kesitlerden mimarlığa pek çok katkı sağlayan kadınları da hatırlamamız gerektiğine dikkat çekmişlerdir.⁹

Benim de bilimsel danışma kurulu içinde yer almaktan mutluluk duyduğum bu sergi projesiyle mimarlık mesleğinden kadınlara dair açılan pencerenin, genç kuşaklar için ilham olabilecek, onları cesaretlendirebilecek rol modellerle tanışabilmeleri ve sadece meslek içinde değil gündelik hayatın içinde de maruz kalınan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklere dair farkındalığı arttırmak açısından önemli olduğunu düşünüyorum. İhtiyaç duyduğumuz daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir mimarlık ortamı ve mimarlık tarih yazımı için gelecekte yapılacak daha kapsamlı çalışmalara kapı aralaması açısından bu serginin yaptığı başlangıcı önemli buluyorum. Serginin, uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan Türkiye ve Almanya arasındaki mimarlık alanını da kapsayan kültürel temaslar çerçevesinde gelecekte de üretilebilecek ortak projelere kapı aralamasını umuyorum. ❖

NOTLAR

1. Stratigakos, D., 2016, **Where Are The Women Architects?**, Princeton University Press, Princeton, Oxford.
2. Serginin küratöryal ekibinde Almanya'dan Mary Pepchinski, Christina Budde ve Wolfgang Voigt; bilimsel danışma kurulunda Türkiye'den Prof. Dr. Belgin Turan Özkaya, Prof. Dr. Tomris Elvan Altan, Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu, Prof. Dr. Özlem Erdoğan Erkarlan, Y. Mim. İrem Küreğibüyük, Assist. Prof. Dr. Yekta Özgüven yer almaktadır.
3. URL1. "Sergi: Açılış Kadın Mimar", <https://www.youtube.com/watch?v=r7FiNWXW53A> [Erişim: 04.05.2021]
4. Kadınların meslek ortamındaki eşitsiz temsiliyeti açısından Türkiye'de de durum farklı değildir. 2014 yılında Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin yaptığı "Kadın Mimarlar" araştırması, 2000 yılından itibaren kadınların mimarlık eğitimine katılım oranlarının her yıl artmasına karşın (örneğin 2016 yılında bu oran % 60'tır); odaya kayıtlı kadınların sayısında bu oran tersine işlemektedir (örneğin, 2010-2013 yılları arasında büro tescil belgesi alan kadınların oranı sadece %

Fotoğraf: Cemal Emden, Uygur Mimarlık'ın izniyle

6. Semra Uygur ve Özcan Uygur tarafından tasarlanan TED Ankara Koleji Yerleşkesi'nden, 1998-2005.

Fotoğraf: André Rival

7. Gesine Weinmiller tasarımını yaptığı Erfurt, Federal İş Mahkemesi önünde, 1999.

30'dur). Sınırlı da olsa, tarihten günümüze Türkiye'den mimar kadınlara dair bir seçkinin kamuoyuna ile kez tanıtılması açısından bu serginin yaptığı başlangıç önem taşımaktadır.

5. URL1.
6. URL2. "Söyleşi: Mimarlık Alanındaki Kadınlar- Mesleki Pratiğe Bir Bakış", <https://www.youtube.com/watch?v=NAoDt108tbk&t=1110s> [Erişim: 06.05.2021]
7. URL2.
8. de Beauvoir, S., 1972, **The Second Sex**, Penguin, New York.
9. URL2.